

Jugoslovenska grafika 1965-1972

Muzej savremene umetnosti
Slobodan Ristić

U nekoliko retkih komentara o ovoj izložbi i reakcija koje su imale ozbiljniji pristup s pravom je istaknuto da izložba Jugoslovenska grafika 1965—1972, idejnu koncepciju izložbe ostvario je Ješa Denegri kustos Muzeja savremene umetnosti, predstavlja čak i za verzirane poznavaoce kretanja u našoj savremenoj grafici malo iznenađenje. Paradoksalno je da to iznenađenje ipak nije posledica nedovoljne informisanosti ili pogrešnih predstava, već možda jedinstvenog slučaja u našoj galerijskoj politici da se jednoj ličnosti, i to likovnom kritičaru, poveri kompletna organizacija jedne opšte-jugoslovenske manifestacije koja, kako zbog uglednog mesta na kome je održana tako i zbog činjenice da je logičan nastavak izložbe Jugoslovenske grafike XX veka kojom je otvoren Muzej savremene umetnosti, poseduje težinu istorijskog suočavanja, odnosno izuzetno važnog rezimiranja skoro jedne decenije jugoslovenske grafike.

Na osnovu dosadašnje prakse izgledalo je da se pri organizovanju ovakvih izložbi mora obaviti ogroman broj konsultacija, dogovora, kompromisa i pomnog vođenja računa »o objektivno postojećim interesima«, što je sve ukupno za nas, s obzirom sa kakvom voljom i potpuno čiste savesti pristajemo na to, sasvim normalan i jedino moguć proces rada. Takav tok u organizovanju jedne izložbe je i najsigurniji način da svi koji učestvuju u njenom kreiranju zadrže svoje iluzije; stvarajući da je njihovo prisustvo u svakom slučaju posledica značajnih rezultata koje ostvaruju i »istorijskog prisustva«, a istoričari umetnosti i likovni kritičari kada obave posao i dalje veruju da će se ono što su uradili i predložili takođe verifikovati kao rad koji dostiže nivo kreacije. Uzgredni i stidljivi apeli da se organizacija jedne ovakve ili slične manifestacije zasnue na onim kreativnim rezultatima koji najviše pobuđuju pažnju savremene misli o umetnosti nisu naravno u većitoj atmosferi neuviđenih uviđenosti imali bilo kakvog objekta, iako se za razliku od stvarno neutvrđenih polariteta, značajnih i beznačajnih, koji trenutno vladaju u umetnosti, mogu mnogo lakše konstatovati i dokumentovati zajednički tokovi likovnih umetnosti i mišljenja o umetnosti. Na taj način već sada bi se naznačili procesi koji će biti najvažniji i za buduća tumačenja trenutnog stanja. Međutim, uvek će postojati mnogobrojni i snažni otpori u odnosu na ovakve pokušaje koji će, kada se iscrpe svi cehovski i politikantski nastrojaji, pokušati da upotrebe kao argument i gore navedenu činjenicu o polaritetu savremene umetnosti kao automatsko pravo prisustva svih pokušaja na svakom mestu i povodom svakog događaja. Takav egalitarizam itekako je poželjan ako se rezultuje kao fenomen koji proizlazi iz opšte-društvene situacije u kojoj je moguće postojanje svakog umetničkog izraza, ali svi ti izrazi nemoraju i, kao što je uvek bilo, nemogu da pobude isti misaoni interes i da se nametnu kao značajna umetnička dela.

Mislim da je i Ješa Denegri imao uvid u ovu situaciju, tako karakterističnu za naše prilike, pre nego što se odlučio da izabere drugačiji put; da prikaže objektivno situaciju naše savremene grafike, da ukaže na značaj pojedinih opredeljenja i individualnih doprinosa i da objedini na jednoj izložbi ona dela jugoslovenske grafike koja bi se eventualno mogle uključiti u tokove moderne umetnosti. S obzirom na dosadašnju kritičarsku delatnost Ješe Denegrija ovakav stav se mogao i očekivati, jer se radi o kritičaru koji je uvek pomno registrovao sve nove inovacije vizuelnih umetnosti tako u jugoslovenskim tako i u internacionalnim okvirima. Međutim, to ne znači da su šesdeset autora koji sačinjavaju ovu izložbu ujedno i predstavnici nekih najavangardnijih trendova, a toga naravno ima u malom broju, ali ipak prvi put na jednom

mestu, što i nije problem Denegrijevog izbora nego jedne objektivne situacije u kojoj se nalazi ne samo naša grafika već i sva jugoslovenska likovna umetnost. Mnogo je važniji podatak da je izložba, uprkos svoje obuhvatnosti i u nizu slučajeva skoro detaljnog registrovanja nekih pojava u jugoslovenskoj grafici od intimističkih koncepta do dela »impresionalnih znakova«, uspela, kao možda ni jedan dosadašnji pokušaj, da prenebegne sve traumatične prepreke koje se mogu pojaviti, kako smo opširno izložili, pri ovakvom kritičkom i nezavisnom pristupu određenoj problematici naše savremene umetnosti. Tu se nalazi i odgovor za one koji su s pravom i iskreno bili iznenađeni trenutnim rezultatima jugoslovenske grafike, jer ova izložba nema nikakve sličnosti sa mnogobrojnim izložbama takve orijentacije koje su održane u toku ove decenije, često sa materijalom koji je sada prisutan na izložbi Jugoslovenska grafika 1965—1972, ali su u konačnoj analizi prezentovale podatke iz kojih se nisu mogli dobiti povoljni rezultati o stanju u modernoj jugoslovenskoj grafici (najbolji takav primer određenih ambicija a krajnje zanemarljivih rezultata je prošlogodišnja izložba mladih jugoslovenskih grafičara u Beogradu).

Denegri je predstavio dva osnovna puta i stvaralačka mentaliteta u savremenoj jugoslovenskoj grafici i izabrao najznačajnije autore pojedinih tendencija. Njih Denegri u uvodnom izlaganju nije pomenice svrstavao ali je na osnovu njegove eksplikacije potpuno jasno zašto je svaki autor prisutan na izložbi.

U prvoj grupi se nalaze autori čiji radovi »sadrže sve već klasične osobine grafičke umetnosti...« bilo da su figurativnog ili apstraktnog opredeljenja »tesno su vezani uz subjektivno biće umetnika«. Tu spadaju »neki vodeći predstavnici takozvane ljubljanske grafičke škole, nekoliko istaknutih slikara srednje generacije koji se sa podjednakim uspehom bave i grafikom, niz mladih grafičara iz Beograda...«. Jasno je da su to, između ostalih; Marij Pregelj, Dževad Hozo, Marjan Pogačnik, Vladimir Makuc, Riko Debenjak, Bogdan Kršić, Halil Tikveša, Emir Dragulj, Orden Petlevski, Marko Krsmanović, Edo Murtić, Stojan Celić, Stevan Knežević, Miomir Radović.

Druga je grupa grafičara »izrazite ekstrovertovanosti« koji se svesno i programski služe pogodnostima novih načina štampanja. »Repertuar formi i znakova ove grafičke tendencije tesno je uslovljen pojavom mnogih savremenih pokreta, od pop-arta i neokonstruktivizma do minimalne umetnosti i jedne varijante hiperrealnosti...«. Na ovoj poziciji »nalaze se autori koji pripadaju kompleksu takozvane zagrebačke škole serigrafija optičkog i konstruktivističkog jezika, kao i autori koji su svoje grafičke predloške bazirali na predhodnim slikarskim iskustvima geometrijske ili organske apstrakcije ili pojedinih vidova narativne i ekspresivne figuracije«. Na izložbi ovoj orijentaciji pripadaju: Miroslav Šutej, Aleksandar Srnc, Ivan Picelj, Ljerka Šibenik, Julije Knifer, Drago Hrvacki, Eugen Feller, Juraj Dobrović, Marko Spalatin, Janez Bernik, Bogoslav Kalaš, Ante Kuduz, Mladen Galić, Vjenceslav Rihter.

Naravno postoje i međuopredeljenja između ove dve glavne grupe, ili potpuno nezavisna polazišta i težnje, kao što je slučaj sa Mihajlom Arsovskim i Slobodanom Mašićem čija je početna motivacija zasnovana na elementima dizajna vizuelnih komunikacija. Predlozi Slobodana Dimitrijevića i Nuše i Srečo Dragan teže napuštanju grafike kao medijum izražavanja. Mislim da karakter ove izložbe najbolje ilustruje činjenica da skoro nemamo šta da kažemo o njenom sadržaju. Izostaju vešte primedbe o tome ko je trebao da učestvuje na izložbi ili kome nije mesto na njoj, kako je to uobičajeno povodom drugih naših izložbi.